

УДК 32:364.22

<https://doi.org/10.34142/24130060.2022.24.1.02>

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК ПАРАДИГМА РАДИКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ

Ю. І. Калюжна

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Масштабування та поглиблення глобальної кризи бідності і нерівності стало підставою для широкої дискусії, щодо ревізії соціальної функції держави та пошуку нової парадигми соціальної політики в XXI столітті. У статті представлено аналіз концептуальних ідей безумовного базового доходу, які оформлені у радикальну пропозицію прогресивних науковців і політиків створити реальні умови для гарантування соціального захисту населення та додаткового стимулювання національних економік в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Обґрунтовується, що безумовний базовий дохід дестигматизує державну соціальну допомогу, вирішує проблематику соціальної справедливості та утворює простір для економічної свободи. Запропоновано розглянути кейс безумовного базового доходу як проєкцію нової демократії, яка на практиці реалізує принципи загального добробуту та економічної свободи кожного громадянина. В статті аргументовано необхідність запровадження національного проєкту безумовного базового доходу, який дозволить гарантувати соціальний захист населенню України в умовах воєнного та повоєнного часу.

Ключові слова: бідність, нерівність, глобалізаційні виклики, безумовний базовий дохід, політика соціальної справедливості та економічної свободи, соціальна політика в умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України.

UNIVERSAL BASIC INCOME AS A PARADIGM OF RADICAL POLICY OF SOCIAL JUSTICE AND ECONOMIC FREEDOM

Yu. Kaliuzhna

The scale and depth of the global crisis of poverty and inequality have led to science debate. Researchers talk about the revision of the social function of the state and the search for a new paradigm of social policy in the 21st century. The article presents an analysis of the conceptual ideas of universal basic income. The ideas of unconditional basic income are a radical proposal of progressive scientists and politicians to create real conditions for guaranteeing social protection of the population and stimulating national economies in the face of modern globalization challenges. It is argued that universal basic income destigmatizes state social assistance, overcomes the problem of social justice and creates space for economic freedom. The case of universal basic income is proposed as a projection of a new democracy that implements the principles of general welfare and economic freedom of every citizen. The article argues the necessity of creating a national project of universal basic income, which will allow to guarantee social protection for the population of Ukraine in the conditions of war and post-war times.

At the same time, it has been proven that one of the most debatable issues remains the potential risks that may arise in the event of the introduction of BBD. Among the risks, scientists

name: excessive burden on the state budget; rising inflation and devaluation; reduction of labor motivation and labor productivity, risks of absolute devaluation of labor, the so-called effect of «social parasitism» and «infantilization of society»; decline in economic activity; a potential increase in the flow of migrants who can claim to receive BBD; the oppositional attitude of the society itself, up to the complete rejection of the paternalistic approach of the state to everyone without exception.

Key words: *poverty, inequality, globalization challenges, universal basic income, policy of social justice and economic freedom, social policy in conditions of full-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine.*

Постановка проблеми. Починаючи з другої половини XX століття концептуальні ідеї глобалізації, які ґрунтувались на авторитеті світової торгівлі, домінанті ринкової економіки та інверсії влади від держави до корпорацій і власників великого капіталу, стали підставою для амбітних заяв політиків про глобальний консенсус у боротьбі з бідністю та оптимістичних прогнозів економістів про «покращення добробуту всіх учасників ринку», ба більше, – «створення універсального процвітання» (Vaitszeker, 2019, s. 84). Проте, реалії економічної диспропорції від панування світового ринку стали очевидними вже у наступні десятиліття. По факту, глобальний ринок, який функціонує за законами «неприборканого капіталізму», спричинив потужний економічний тиск, що зрештою утворив «глобальний рифт» (Kaliuzhna, 2021, s. 10), тобто ту саму умовну демаркаційну лінію з бідності та нерівності, яка розділила світ на Глобальний Південь та Глобальну Північ.

У цьому поляризованому світі, бідність та багатовимірна нерівність стають маркерами умовного Глобального Півдня, до якого зараховують більшість країн Азії, Африки, Латинської Америки та Карибського басейну. Автократії, недієздатність урядів, корупція, збройні конфлікти, діяльність злочинних і терористичних угруповань, численні гуманітарні кризи, ці та інші деструктивні явища виявляються суттєвими бар'єрами, які перешкоджають країнам Півдня стати рівноцінними учасниками світового ринку та скористатись перевагами глобалізації. І попри незначні позитивні зрушення у соціально-економічних показниках зафіксовані у останній чверті XX століття, у кластері країн Глобального Півдня зберігається тенденція до рутинізації та реплікації бідності і нерівності. Разом з тим, країни, що

дотичні до Глобальної Півночі, – США, Канада, Австралія, розвинені країни Європи та Азії, стають головними бенефіціарами від «експансії великого ринку». Влада в країнах умовної Півночі роблячи акцент на зміцненні середнього класу та інвестуванні соціального сектору, поступово затверджує добробут і рівність, в якості загальноприйнятих соціально-економічних стандартів життя.

На рубежі XX-XXI століть, вади ринкової доктрини остаточно підтверджують «Розрив між тими, хто може скористатися з можливостей, що їх надає глобалізація, й тими, хто виключений з цього поля» (Moren, 2014, s. 98), змушуючи експертне середовище визнати поразку неоліберальної моделі, в якості дієвого інструмента у подоланні крайньої бідності та зменшенні сильної нерівності (Atkinson, 2015; Our World in Data, 2021; World Poverty). Надалі світова криза бідності та нерівності лише набирає обертів. Так, у звіті World Inequality Lab за 2022 рік аналітики фіксують масштабування бідності та вражаюче поглиблення нерівності: найбідніша половина світового населення володіє мізерною часткою загальних активів – усього лише у 2%, і навпаки, 10% найбагатших людей світу володіє 76% всіх активів (World Inequality Lab, 2022).

На сьогодні криза бідності та нерівності, яка тривалий час була локалізована переважно у кордонах Глобального Півдня, стрімко розширює свою географію, стаючи першорядним питанням й для урядів країн Півночі. Розвинені економіки світу, такі як США, Канада, Австралія, країни ЄС та успішні представники Азійського регіону, зокрема Японія, Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур, Саудівська Аравія, АОЕ та ін., попри статус безпосередніх вигодонабувачів від функціонування світового ринку, так само, інкорпоровані до глобальної кризи бідності та нерівності. Цілком очевидно, що мова йде не лише про зовнішній фактор у вигляді кримінальних міграційних хабів, на які перетворилось чимало країн Півдня, стаючи «постачальниками» бідності до розвинених країн, а й про внутрішні тектонічні зміни в соціально-економічній структурі Глобальної Півночі.

Науковці ідентифікують ці зміни, як настання нової суспільно-економічної формації – посткапіталізму. За влучними коментарями Алекса Вільямса, Марка Уолкера, Пола Мейсона та багатьох інших, головною ознакою настання посткапіталістичної епохи є «World without Work» («Світ без роботи») або «автоматизоване безробіття», мова йде про поширення бідності та поглиблення нерівності в країнах Півночі через тотальну автоматизацію економіки, роботизацію та діджиталізацію виробництва, цифрову революцію, динамічний розвиток індустрії штучного інтелекту тощо (Mason, 2016; Walker, 2016; Williams, 2020). Зворотним боком цих інновацій є ланцюгова реакція зі стрімкого скорочення робочих місць, масового безробіття, додаткового навантаження на соціально вразливі категорії населення, та загалом нівелювання середнього класу, як базового елемента розвинутих економік Півночі, який за песимістичними прогнозами Тома Пікетті «доживає свій золотий вік» (Piketti, 2016).

«Бідність бідних країн» та «бідність багатих країн» (World Poverty), попри кардинальні відмінності у своїй політичній та соціально-економічній природі, завжди має універсальні наслідки: проблеми із задоволенням базових потреб людини у гідному житті, продуктах харчування, можливостей отримувати медичне обслуговування, освіту, користуватись транспортом; вимушена соціальна ізоляція та (або) проживання у небезпечних районах, з високим рівнем злочинності, несприятливими санітарними та екологічними умовами; ризики експлуатації та примусової роботи; ризики проявів расизму та дискримінації; життя без заощаджень та резервів на випадок кризових ситуацій (безробіття або хвороби); почуття безсилля та пригніченості; відсутність знань про доступ до підтримки і послуги тощо (за матеріалами Європейської мережі боротьби проти бідності – EAPN) (EAPN Europe). Та зрештою, як зауважує Джозеф Стігліц – «сильна економічна нерівність та бідність завжди виступають тригерами, які дестабілізують суспільство і підривають основи демократії» (2002).

Отже, в умовах коли бідність і нерівність не просто залишаються фундаментальними проблемами людства, а й набувають ознак прогресуючої глобальної кризи XXI століття (The Global Risks, 2022), аргументовано постає запит на ревізію соціальної функції держави та пошук ефективної моделі соціальної політики, яка адекватно реагуватиме на виклики сучасності. В рамках означеного контексту розгортається широка дискусія довкола концепту Безумовного Базового Доходу (Universal Basic Income – UBI), (далі ББД). Концепту, який за твердженнями прогресивних науковців, політиків і активістів, уособлює принципово нову модель соціальної політики, яка ґрунтується на парадигмі соціально-економічної свободи і справедливості для кожної людини та побудові загальнодержавного добробуту.

Для України розгляд кейса ББД в якості гаранта соціальної справедливості та вирівнювання добробуту, і що вкрай важливо, додаткової опції з підтримки політичної стабільності у воєнний та повоєнний період є надактуальним питанням. Адже «Економічні збитки, які принесла російська агресія – просто колосальні. Складно спрогнозувати скільки триватиме післявоєнна відбудова, враховуючи, що загальні втрати на сьогодні вже сягають понад 1 трлн доларів. Постає питання як підтримати людей в цей період, оскільки практично кожен другий втратив роботу» (Iurkiv, 2022). Реалізація національного проєкту «Безумовний Базовий Дохід» дозволить гарантувати соціальний захист кожному громадянину і допомогти мільйонам українців «вийти зі складних життєвих обставин, а не «консервувати бідність роками» (Iurkiv, 2022).

Аналіз актуальних досліджень. Політичні ідеї ББД мають глибоке теоретичне коріння і беруть початок від утопічних міркувань Томаса Мора, Шарля Фур'є, Томаса Пейна, Джона Стюарта Мілля, Луї-Жозефа Шарльє та ін. У XX столітті необхідність впровадження державних програм, із забезпечення всіх громадян гарантованим доходом, послідовно обґрунтовується в роботах Бертрана Рассела (1918), Кліффорда Г'ю Дугласа

(1924), Джеймса Міда (1935, 1964), Мілтона Фрідмана (1962, 1968), Мартіна Лютера Кінга молодшого (1967), Джеймса Боггса (1968) та ін. Наступним етапом в концептуалізації ідей ББД стає ряд публікацій Філіпа Ван Парійса, серед яких найбільш впливовими визнано: «Чому серфінгістів слід годувати: ліберальний аргумент на користь базового доходу» (1991), «Конкуруючі обґрунтування базового доходу» (1992), «Справжня свобода для всіх» (1995), «Базовий дохід для всіх» (2000) та «Базовий дохід: радикальна пропозиція щодо вільного суспільства та здорової економіки» (2017) та ін. Узагальнений рефрен робіт Ван Парійса можна звести до абсолютизму соціального захисту та презумпції ББД, як дієвого інструмента для втілення політичного ідеалу – справжньої економічної свободи для будь-якої людини в сучасному світі – «Грошовий грант для всіх, без запитань, без зобов'язань, на найвищому стабільному рівні, навряд чи може не сприяти ідеалу справедливої соціальної держави» (Van Parijs, 1991; 1992; 1995; 2000; 2017).

Починаючи з 2000-х років концепт ББД стає мейнстримом наукового дискурсу. Серед широкого діапазону концептуальних пропозицій, які лунають від дослідників, найбільш рішучі аргументи на користь необхідності врівноваження соціально-економічної диспропорції в сучасних суспільствах та реалізації принципів справедливої держави через запровадження програм гарантованої підтримки населення, представлено в працях В. Айхгорна, Б. Акермана, А. Альстотта, Е. Аткинсона, Дж. Бейкера, Б. Бергманн, Дж. У. Бідаданури, С. Бірнбаум, Дж. Брайан, Е. Вайц, Ю. Вандерборгта, А. Венгера, С. Віста, М. Вокера, Л. Ганса, Б. Джордана, У. Коломбіно, Ф. Купера, С. Маккіннона, Г. Макстона, Г. Паркера, С. Пейтмана, Т. Пікетті, Е. Райт, Й. Рандерса, Б. Роджерса, Дж. Роулз, С. Сігал, Г. Стендінга, Дж. Стігліца, Дж. Тобіна, Д.Т. Уоррена, Л.П. Хаусснера, Ф. Хермана, М. Юнуса та багатьох ін. В українському науковому просторі дослідженням теорії та емпірики ББД присвячені праці Н. Венцель, К. Вітер, І. Гевлич, О. Длугопольського, Н. Ковтун, О. Корчинської, К. Лантух, О. Марченко,

О. Пищуліна, Я. Пушак, А. Ставицького, С. Степаненко, В. Стоколос, Л. Шкіль, А. Щербіни та ін.

Метою статті є обґрунтування концепту ББД як парадигми нової радикальної соціальної політики у вимірі сучасних глобалізаційних викликів та аргументація запровадження національного проєкту гарантованого доходу для громадян України, як умови успішного подолання інерції війни й додаткового фактора політичної стабільності у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Поточна криза бідності та нерівності, масштаби якої демонструє приголомшлива статистика (Atkinson, 2015; Keeley, 2015; Public good..., 2019; World Inequality..., 2022), робить ідею ББД привабливою для найрізноманітніших груп: від представників екологічного руху до активістів, які борються з бідністю, та ліберальних інтелектуальних течій (Beneke, 2020). На сьогодні ідеологія ББД остаточно виходить за рамки політичної утопії та передвиборчих обіцянок ексцентричних політиків-популістів, і стає предметом ґрунтовної експертизи, яка крім численних наукових публікацій та форумів, включає крос-секторальні дослідження понад 130 пілотних проєктів по всьому світу, зокрема в США (у штатах Нью-Джерсі, Пенсільванія, Айова, Північна Кароліна, Сіетл, Денвер, Індіана та ін.), Канаді, Фінляндії, Нідерландах, Бразилії, Мексиці, Намібії, Уганді та ін. (Gentilini, 2020). Мета цих досліджень полягає: у пошуку оптимальної моделі та розрахункової формули ББД, які відповідатимуть потребам у базовому соціальному захисті конкретної громади або населення держави загалом; визначенні переваг та потенційних ризиків пов'язаних із запровадженням програм ББД, а також, формуванні пропозицій фінансово-економічної колаборації між урядами та представниками великого бізнесу, оскільки реалізація подібних соціальних програм на постійній основі, вимагатиме від держав монетарних ресурсів, які вимірюватимуться трильйонами доларів.

У широкому сенсі, ББД – це радикальна політична пропозиція спрямована на гарантовану соціальну допомогу населенню та додаткове стимулювання національної економіки (Gentilini, 2020). Політика ББД

реалізується у вигляді гарантованих щомісячних грошових та (або) натуральних виплат кожному громадянину, і заснована на мінімізації всіх бюрократичних перешкод та без будь-яких умов, тобто без урахування віку, статі, матеріального становища, сімейного стану, рівня доходів, освіти, здоров'я, релігійних та політичних вподобань тощо. За твердженням Джуліани Ухуру Бідадануре, ББД дестигматизує державну допомогу, роблячи кожного громадянина одержувачем. Цей радикальний спосіб соціального захисту робить пільги універсальними за замовчуванням, тобто кожна особа отримає їх автоматично, і це реальна пропозиція від сучасної соціальної держави, яка дозволить людям жити «життям вільним від економічної незахищеності» (Bidadanure, 2019), що в умовах означеної прогресуючої кризи бідності і нерівності створює перспективи для оптимістичного погляду в майбутнє.

До числа позитивних наслідків від запровадження ББД науковці відносять:

- реалізацію ключових прав людини;
- стимулювання інвестицій в соціальний капітал;
- суттєве зменшення соціально-економічної нерівності, завдяки покращенню рівня життя малозабезпечених громадян;
- вирівнювання балансу купівельної спроможності на користь тих, хто виконує цінну для суспільства роботу без відповідної фінансової винагороди та загалом підвищення купівельної спроможності населення, яке стимулюватиме збільшення інвестицій та економічне зростання;
- зменшення боргових зобов'язань населення перед кредиторами, а також можливість робити заощадження;
- вивільнення коштів державного бюджету, що призначені на адміністрування різних соціальних програм (оскільки, у разі запровадження державної програми ББД автоматично відпадає

необхідність у виплатах по безробіттю, допомозі малозабезпеченим, субсидіях тощо);

- пожвавлення розвитку бізнесу та поява нових робочих місць (особливо у невеликих містах та сільських регіонах);
- виправлення дискримінаційної ситуації, щодо отримання доходів жінками (досі жінки виконують левову частку всієї неоплачуваної роботи у світі);
- зниження злочинності та соціальної напруги в суспільстві;
- покращення ментального та фізичного здоров'я населення (зниження рівня стресу від режиму «виживання», у якому бідні люди живуть роками; можливість своєчасного та профілактичного звернення за медичною допомогою; покращення раціону тощо) (Druhopskyi, 2017; Gentilini, 2020; Iurkiv, 2022; Pushak, 2019; Walker, 2016).

Семюель Сігал з Vox's Future Perfect, висвітлюючи результати експериментального досвіду та оцінки учасників з США, Канади, Бразилії, Фінляндії, Німеччини, Іспанії, Нідерландів, Ірану, Кенії та багатьох інших країн, які брали участь у тестуванні програм ББД, наголошує на тому, що щомісячне отримання гарантованого доходу значною мірою сприяло підвищенню рівня щастя, здоров'я, відвідування школи та інших соціальних інститутів, а також одночасно знизило прояви злочинності в громадах (Sigal, 2020). Дослідники Грем Макстон і Йорген Рандерс переконані, що узаконення права на гарантований базовий дохід та його імплементація в соціальну політику сучасних держав – це лише питання часу, і світ до нього неухильно рухається. Введення ББД призведе до кардинальних позитивних змін у суспільстві, державі та цілому світі. Для працездатних це зменшить страх втратити роботу, особливо в епоху зростаючої роботизації і механізації. Для літніх людей це зменшить страх доживати віку в злиднях, а хворим або людям з інвалідністю це допоможе з їхніми труднощами. Фактично, наголошують науковці, мінімальний гарантований дохід підвищує

гідність третини населення і миттєво допомагає зменшити бідність і нерівність. Найголовніше, що це великий стимул для урядів справедливніше перерозподіляти плоди прийдешньої технічної революції, підвищити пенсійний вік та впровадити багато інших пропозицій, які допоможуть у пошуках добробуту в XXI столітті (Makston, 2017, s. 237). Гетц Вернер переконаний, що конструюючи майбутнє на засадах ББД, ми отримаємо насправді вільне суспільство, в якому кожна людина стане вільною, тому, що буде виконувати тільки ту роботу, яку вважатиме необхідною: «Люди знову побачать сенс у роботі. Це відбудеться тому, що незважаючи на отримання основного доходу, ніхто не буде забороняти працювати та отримувати додатковий дохід – просто не буде примусу» (Werner, 2005). До того ж практично суголосно учасники експериментальних програм з надання гарантованих виплат висловили думку про зростаюче відчуття фінансової безпеки, внутрішньої впевненості у майбутньому та бажанні присвятити частину свого вільного часу суспільнозначимій роботі (Gentilini, 2020; Van Parijs, 2017).

Чимало сучасних дослідників роблять оптимістичні прогнози, щодо нової альтернативи у сфері соціального захисту населення – ББД, альтернативи, яка цілком спроможна призвести до становлення нового типу держави, значно ліберальнішої та справедливішої, де людина почуватиме себе більш вільною, захищеною і щасливою, де у кожного охочого з'являться можливості для самореалізації, культурного та фізичного розвитку, більше вільного часу на родину та хобі, можливості вільно обирати між роботою та неоплачуваною соціальною діяльністю (Pyshchulina, 2016, s. 12). Оцінюючи позитивні результати пілотних досліджень можна стверджувати, що ББД повертає нас до витоків головного модусу держави – захисту своїх громадян, захисту на засадах соціально-економічної свободи та політики загального добробуту і справедливості. І як підкреслює Джуліана Ухуру Бідадануре, ББД створить у суспільстві мережу безпеки, яка забезпечуватиме економічний захист протягом усього життя з важливими перевагами щодо

свободи та рівності (Bidadanure, 2014, 2019). Вкрай важливо, що реалізація подібних проєктів дозволить покращити добробут не лише багатьом представникам нинішнього покоління, а й закласти фундамент для процвітання наступних поколінь.

Разом з тим, одним з найбільш дискусійних залишається питання потенційних ризиків, що можуть виникнути у разі запровадження ББД. Серед ризиків науковці називають:

- непомірне навантаження на державний бюджет;
- зростання рівня інфляції та девальвація;
- зниження трудової мотивації та продуктивності праці, ризики абсолютного знецінення праці, так званий ефект «соціального паразитування» та «інфантилізації суспільства»;
- спад економічної активності;
- потенційне збільшення потоку мігрантів, які можуть претендувати на отримання ББД;
- опозиційне ставлення самого суспільства, аж до повного несприйняття патерналістського підходу держави до всіх без виключення (Gentilini, 2020; Walker, 2016).

Це далеко не повний, але достатньо індикативний перелік потенційних ризиків, і він безперечно, є вагомим аргументом на користь критики ББД. Наприклад, Крістоф Буттервеге ставить питання про те, як введення ББД позначиться на ринку праці, чи не призведе це до масового небажання працювати? (Beneke, 2020), тобто чи не ускладнить це й до того надскладну ситуацію з масовим безробіттям. Контраргументи знаходимо в рефлексії Філіпа Ван Парійса, який ще наприкінці ХХ століття пояснював, що насправді немає вагомих причин для занепокоєння та навіть більше, запровадження ББД наряду корелює з розвитком і вдосконаленням ринку праці та економіки держави в цілому. Ван Парійс обґрунтовує свою думку наступним чином, оскільки ББД не обмежує можливостей працювати, утвориться ситуація, за якої на робочих місцях залишаться лише мотивовані,

амбіційні та наполегливі працівники, а посередні працівники полишають роботу задовільнившись гарантованим доходом від держави. Відтак, у виграші будуть всі: працівники відчуватимуть меншу конкуренцію за робочі місця та зможуть більше розкрити свій потенціал; мотивовані працівники будуть сприяти розвитку та просуванню підприємств; на ринку праці будуть представлені найкращі кандидати, що суттєво вплине на розмір їх заробітної плати, відповідно зростатиме і їх купівельна спроможність; ті ж хто відмовився від роботи, за рахунок гарантованих виплат від держави, зберігатимуть свою споживацьку функцію, тож у загальному підсумку, – все це сприятиме зростанню економіки (Van Parijs, 1991; 1995).

Серед потенційних негативних наслідків від запровадження ББД слід взяти до уваги й можливість зменшення тиску суспільства на владу, щодо вимог боротьби на державному рівні з масовим безробіттям (Beneke, 2020). Що в умовах прогресуючого «автоматизованого безробіття» (Walker, 2016) на Півночі та збереження високого коефіцієнта народжуваності у «бідних країнах» Півдня (за оцінками аналітиків у 2100 році 50% світового населення становитимуть жителі країн Африки та Азії (World Population Growth)), прогнозованого означатиме експоненціальне зростання кількості реципієнтів ББД, а відтак непомірного навантаження на бюджети країн. В цілому опоненти ББД головний наголос роблять саме на ризиках для найбільш вразливого елемента політичних систем – економіки, оскільки прогалини у національних та світовій економіці здебільшого і стали причиною сучасної кризи бідності та нерівності. Рішенням, на думку Альберта Венгера, може стати «великий капітал», компанії які на сьогодні є рушіями технологічного прогресу та нової революції штучного інтелекту, усвідомлюючи масштаби масового безробіття охоче розглядають ББД в якості інструмента забезпечення прожиття для всіх людей у світі роботів та штучного інтелекту. Венгер наголошує, що для «великого капіталу» ця технологічна революція є однаковою мірою і складовою власної бізнес-моделі, і способом

нейтралізувати нарікання за можливу шкоду від їхніх інновацій нинішньому суспільному устрою (Wenger, 2016).

Вже сьогодні чимало країн розглядають можливості впровадження ББД, випробовуючи у тестовому режимі різні моделі. Наприклад, ББД на основі теорії Андре Горза, згідно з якою кожній людині передбачається пряме отримання певної частки ВВП, що є рівною для всіх і необхідною для гідного існування відповідно до прожиткового мінімуму. Згідно з такою системою кожен громадянин отримує регулярно законодавчо встановлене грошове забезпечення безпосередньо на свій власний рахунок, постійно упродовж всього життя (Gorz, 1989). Або реалізації соціальних програм за аналогією зі створеним у 1976 році в штаті Аляска (США) фондом «Alaska Permanent Fund», в якому щорічно накопичуються 25% доходів від експорту нафти, які надалі перерозподіляються між жителями громади. Також сучасні держави активно переглядається політику у сфері оподаткування, спрямовуючи її у бік підвищення податків для великого бізнесу і заможних громадян (так званий «податок на багатство») та встановлення додаткового податку на продаж корисних копалин та інших ресурсів, що за оцінками науковців і політиків дозволить суттєво збільшити надходження до бюджетів та спрямовувати ці кошти безпосередньо на програми гарантованих соціальних виплат (спочатку для соціально вразливих категорій, а у перспективі – для всього населення). Визначення оптимальної моделі та формули розрахунку ББД, дозволить реалізувати головне завдання сучасної соціально орієнтованої держави – зменшення рівня бідності та нерівності паралельно з розвитком національної економіки. Втім, очевидні теоретичні прогалини в аргументах, як лобістів, так і опонентів ББД, є свідченням недослідженості означеного концептуального простору та вимагають від науковців подальшої роботи.

В умовах глобалізаційних викликів ХХІ століття пошук країнами нових стратегій соціального захисту населення є цілком прагматичним і виваженим політичним рішенням. За прогнозами дослідників, вже у найближчому

майбутньому політичні еліти Глобальних Півдня та Півночі з великою вірогідністю зіштовхнуться з посиленням тиску громадськості на владу, через зростання нерівності та бідності, які загострюватимуть поточні і продукуватимуть нові гуманітарні кризи (The Global Risks, 2022). Чим більш недієздатними ставатимуть держави у спроможності забезпечувати соціальний захист населення та вирішувати концептуально взаємопов'язані проблеми бідності і нерівності, – тим радикальнішими ставатимуть настрої у суспільстві, і прогнозовано, що спілкування громадськості з владою переходитиме у формат вуличних протестів, масових заворушень, акцій непокори тощо. Загальновідомо, що некомпетентність або зволікання влади у розв'язанні соціально-економічних проблем – це потенційна загроза стабільності існуючого політичного порядку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У прагматичному та поляризованому світі ХХІ століття політичним ідеалам ББД важко конкурувати з політичними, соціально-економічними, історичними та моральними аргументами опонентів соціальної політики гарантованого доходу. Проте, варто нагадати світоглядну візію Фрідріха Гаєка згідно з якою створення світу вільних людей можливе лише за умови «політики, спрямованої на свободу особистості» (Haiek, 2022). Соціально-економічна свобода, як елемент свободи особистості та загального добробуту, може бути реалізована виключно у вимірі демократії. Унікальність демократії полягає в тому, що вона «дозволяє випробувати нову політику, і якщо вона ця нова політика не працює, ми маємо політичний інструментарій для мирного процесу переходу до іншого набору політики» (Wenger, 2016), тож, – шукаючи ключі до розв'язання сучасною кризи бідності і нерівності та вирішуючи дилему ББД варто спробувати поекспериментувати з новими формами демократії. Демократіями які розглядають можливість повернення сучасним державам важелів впливу на соціально справедливий перерозподіл прибутків та радикальним реформуванням соціальної політики згідно

парадигми реальної соціальної справедливості та економічної свободи для кожного.

В Україні ще до початку повномасштабної військової агресії РФ була наявна глибока системна соціальна та економічна криза, яка за твердженням групи вітчизняних дослідників створила умови для впровадження безумовного базового доходу: «значна кількість пенсіонерів і людей з обмеженими можливостями, порівняно з працюючими; реальна відсутність середнього класу і належність лівової частки населення української держави до категорії бідних; концентрація суспільного багатства в руках невеликої кількості олігархічних сімей і, як наслідок, величезний запит на дотримання соціальної справедливості в українському суспільстві» (Kovtun, 2021, s. 85). Окупація країною-агресором територій, які складали основу промислових та сільськогосподарських потужностей української економіки, масштабні руйнування, масова міграція населення, невизначеність тривалості війни стали колосальним викликом для української держави. Реалії військового часу та прогнозовані наслідки пролонгації соціально-економічної кризи пов'язаної з інерцією повоєнного періоду вимагають нової парадигми соціальної політики для України. Масштаб соціальної підтримки якої потребують та тривалий час потребуватимуть українці неможливо забезпечити без активної участі держави. Реалізація національного проєкту «Безумовний Базовий Дохід» може стати тим політичним рішенням, яке дозволить гарантувати соціальний захист населенню, запобігти гуманітарній катастрофі та створити умов для повернення мільйонів українських біженців.

Важливо наголосити, що для українського суспільства, травмованого війною та численними проявами політичної і економічної корупції, запит на соціальну справедливість та суспільний добробут цілком прогнозовано максимально зріс, відтак політикам та урядовцям варто раціонально поглянути на кейс ББД. Гарантований дохід може стати каталізатором позитивних змін у тріаді «індивід-суспільство-держава», покращення рівня добробуту кожної конкретної людини, нівелювання значної диспропорції в

соціально-економічній структурі суспільства та створення умов для соціальної справедливості, як наслідок, – зростання довіри до політичної еліти і держави, як реальних гарантів соціального захисту та економічної свободи громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенеке, М. та Позднякова, Н. 2020. *Безумовний базовий дохід*. [online] (Останнє оновлення 30 Листопад 2020) Доступно: <https://www.dw.com/uk/bezumovnyi-bazovyi-dokhid-skilky-hroshei-ievropeitsi-khochut-otrymuvaty-darom/a-55766864> [Дата звернення 04 Червень 2022].
2. Вайцзекер, Е.У. та Війкман, А. 2019. *Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Доповідь римського клубу*. Переклад з англійської Ю. Сірош. Київ: Саміт-Книга.
3. Гаєк, Ф. 2022. *Шлях до рабства*. Переклад з німецької С. Рачинський. Київ: Наш формат.
4. Другопольський, О.В. та Другопольська, Т.І., 2017. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик. *Економіка: реалії часу*, [online] 2 (30), с. 32-46. Доступно: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No2/32.pdf> [Дата звернення 04 Червень 2022].
5. Калюжна, Ю.І., 2021. Глобалізація, бідність та екологічна криза: синкретичність проблеми. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference*, [online] 3, с. 10-14. Доступно: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/10136> [Дата звернення 04 Червень 2022].
6. Ковтун, Н.М., Шкіль, Л.Л. та Венцель, Н.В., 2021. Безумовний базовий дохід

REFERENCES

1. Beneke, M. ta Pozdniakova, N. 2020. *Bezumovnyi bazovyi dokhid*. [online] (Ostannie onovlennia 30 Lystopad 2020) Dostupno: <https://www.dw.com/uk/bezumovnyi-bazovyi-dokhid-skilky-hroshei-ievropeitsi-khochut-otrymuvaty-darom/a-55766864> [Data zvernennia 04 Cherven 2022].
2. Vaitszeker, E.U. ta Viikman, A. 2019. *Come On! Kapitalizm, nedalekohliadnist, naseleennia i ruinuvannia planety. Dopovid rymskoho klubu*. Pereklad z anhliiskoi Yu. Sirosh. Kyiv: Samit-Knyha.
3. Haiek, F. 2022. *Shliakh do rabstva*. Pereklad z nimetskoi S. Rachynskiyi. Kyiv: Nash format.
4. Druhopskyi, O.V. ta Druhopska, T.I., 2017. Kontseptsiiia bezumovnoho bazovoho dokhodu yak alternatyva bismarkivskii modeli derzhavy dobrobutu: vid teoretychnykh studii do eksperymentalnykh praktyk. *Ekonomika: realii chasu*, [online] 2 (30), s. 32-46. Dostupno: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No2/32.pdf> [Data zvernennia 04 Cherven 2022].
5. Kaliuzhna, Yu.I., 2021. Hlobalizatsiia, bidnist ta ekolohichna kryza: synkretychnist problemy. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΗΟΣ» with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference*, [online] 3, s. 10-14. Dostupno: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/10136> [Data zvernennia 04 Cherven 2022].
6. Kovtun, N.M., Shkil, L.L. ta Ventsel,

- як фактор нівеляції соціальних ризиків в умовах модернізаційних викликів Industry 4.0. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, [online] 89, с. 76-87. Доступно: <http://eprints.zu.edu.ua/33497/1/9.pdf> [Дата звернення 07 Червень 2022].
7. Макстон, Г. та Рандерс, Й. 2017. *У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату*. Переклад з англійської К. Гуменюк та Я. Сотник. Київ: Пабулум.
 8. Морен, Е. 2014. *Шлях. За майбутнє людства*. Переклад з французької Є. Марічева. Київ: Ніка-Центр.
 9. Пікетті, Т. 2016. *Капітал у ХХІ столітті*. Київ: Наш Формат.
 10. Пищуліна, О., 2016. *Економічна модель «Безумовного базового доходу»: нова соціальна альтернатива*. [online] Центр Розумкова. Доступно: https://razumkov.org.ua/upload/1456388199_file.pdf [Дата звернення 07 Червень 2022].
 11. Пушак, Я.Я. та Марченко, О.М., 2019. Безумовний базовий дохід як інструмент удосконалення системи соціального забезпечення. *Український журнал прикладної економіки*, [online] 4 (4), с. 364-374. Доступно: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3334/1/ujae_2019_r04_a41.pdf [Дата звернення 07 Червень 2022].
 12. Юрків, Ю., 2022. Безумовний базовий дохід після війни в Україні: чи доцільно? *Економічна правда*. [online] Доступно: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/5/686659/> [Дата звернення 07 Червень 2022].
 13. Atkinson, T. 2015. *Inequality*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
 14. Bidadanure, J.U. 2014. *Treating Young People As Equals: Intergenerational Justice in Theory and Practice*. [online] University of York. School of Politics, Economics and Philosophy. Available at: <https://etheses.whiterose.ac.uk/7238/> [Accessed 09 June 2022]
 15. Bidadanure, J.U. 2019. The Political
 - N.V., 2021. Bezumovnyi bazovyi dokhid yak faktor niveliatsii sotsialnykh ryzykiv v umovakh modernizatsiinykh vyklykiv Industry 4.0. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*, [online] 89, s. 76-87. Dostupno: <http://eprints.zu.edu.ua/33497/1/9.pdf> [Data zvernennia 07 Cherven 2022].
 7. Makston, G. ta Randers, Y. 2017. *U poshukakh dobrobutu. Keruvannia ekonomichnym rozvytkom dlia zmenshennia bezrobittia, nerivnosti ta zmin klimatu*. Perklad z anhlyiskoi K. Humeniuk ta Ya. Sotnyk. Kyiv: Pabulum.
 8. Moren, E. 2014. *Shliakh. Za maibutnie liudstva*. Pereklad z frantsuzkoi Ye. Maricheva. Kyiv: Nika-Tsentr.
 9. Piketti, T. 2016. *Kapital u KhKhI stolitti*. Kyiv: Nash Format.
 10. Pyschulina, O., 2016. *Ekonomichna model «Bezumovnoho bazovoho dokhodu»: nova sotsialna alternatyva*. [online] Tsentr Rozumkova. Dostupno: https://razumkov.org.ua/upload/1456388199_file.pdf [Data zvernennia 07 Cherven 2022].
 11. Pushak, Ya.Ia. ta Marchenko, O.M., 2019. Bezumovnyi bazovyi dokhid yak instrument udoskonalennia systemy sotsialnoho zabezpechennia. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, [online] 4 (4), s. 364-374. Dostupno: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3334/1/ujae_2019_r04_a41.pdf [Data zvernennia 07 Cherven 2022].
 12. Iurkiv, Yu., 2022. Bezumovnyi bazovyi dokhid pislia viiny v Ukraini: chy dotsilno? *Ekonomichna pravda*. [online] Dostupno: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/5/686659/> [Data zvernennia 07 Cherven 2022].
 13. Atkinson, T. 2015. *Inequality*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
 14. Bidadanure, J.U. 2014. *Treating Young People As Equals: Intergenerational Justice in Theory and Practice*. [online] University of York. School of Politics, Economics and Philosophy. Available at: <https://etheses.whiterose.ac.uk/7238/> [Accessed 09 June 2022]

- Theory of Universal Basic Income. *Annual Review of Political Science*, [online] 22, p. 481-501. Available at: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-polisci-050317-070954>
16. EAPN Europe, 2022. [online] Available at: <https://www.eapn.eu/> [Accessed 09 June 2022].
 17. Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. and Yemtsov, R. 2020. *Exploring Universal Basic Income: A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices*. [online] Washington, DC: World Bank. Available at: <http://hdl.handle.net/10986/32677> [Accessed 09 June 2022].
 18. Gorz A., 1989. *Critique of Economic Reason*. [online] Verso: London, New York. Available at: <https://files.libcom.org/files/andrecc81-gorz-critique-of-economic-reason.compressed.pdf> [Accessed 11 June 2022].
 19. Keeley, B., 2015. *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*. [online] OECD Insights, OECD Publishing, Paris. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264246010-en> [Accessed 11 June 2022].
 20. Mason, P. 2016. *Postcapitalism: A Guide to Our Future*. Penguin Books.
 21. Our World in Data, 2021. *Poverty*. [online] Available at: <https://ourworldindata.org/poverty> [Accessed 11 June 2022].
 22. Our World in Data, 2022. *World Population Growth*. [online] Available at: <https://ourworldindata.org/world-population-growth> [Accessed 11 June 2022].
 23. Oxfam.org, 2019. *Public good or private wealth?* [online] (Last update 21 January 2019) Available at: <https://www.oxfam.org/en/research/public-good-or-private-wealth> [Accessed 11 June 2022].
 24. Sigal, S., 2020. *Everywhere basic income has been tried, in one map. Which countries have experimented with basic income – and what were the results?* [online] (Last update 20 October 2020)
 15. Bidadanure, J.U. 2019. The Political Theory of Universal Basic Income. *Annual Review of Political Science*, [online] 22, p. 481-501. Available at: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-polisci-050317-070954>
 16. EAPN Europe, 2022. [online] Available at: <https://www.eapn.eu/> [Accessed 09 June 2022].
 17. Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. and Yemtsov, R. 2020. *Exploring Universal Basic Income: A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices*. [online] Washington, DC: World Bank. Available at: <http://hdl.handle.net/10986/32677> [Accessed 09 June 2022].
 18. Gorz A., 1989. *Critique of Economic Reason*. [online] Verso: London, New York. Available at: <https://files.libcom.org/files/andrecc81-gorz-critique-of-economic-reason.compressed.pdf> [Accessed 11 June 2022].
 19. Keeley, B., 2015. *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*. [online] OECD Insights, OECD Publishing, Paris. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264246010-en> [Accessed 11 June 2022].
 20. Mason, P. 2016. *Postcapitalism: A Guide to Our Future*. Penguin Books.
 21. Our World in Data, 2021. *Poverty*. [online] Available at: <https://ourworldindata.org/poverty> [Accessed 11 June 2022].
 22. Our World in Data, 2022. *World Population Growth*. [online] Available at: <https://ourworldindata.org/world-population-growth> [Accessed 11 June 2022].
 23. Oxfam.org, 2019. *Public good or private wealth?* [online] (Last update 21 January 2019) Available at: <https://www.oxfam.org/en/research/public-good-or-private-wealth> [Accessed 11 June 2022].
 24. Sigal, S., 2020. *Everywhere basic income has been tried, in one map. Which countries have experimented with basic income – and what were the results?* [online] (Last update 20 October 2020)

- Available at: <https://www.vox.com/future-perfect/2020/2/19/21112570/universal-basic-income-ubi-map> [Accessed 11 June 2022].
25. Stiglitz, J. E. 2002. *Globalization and Its Discontents*. Published by W. W. Norton & Company, New York.
 26. Van Parijs, P. 1992. *Competing justifications of basic income*. In *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a Radical Reform*. London, New York: Verso.
 27. Van Parijs, P. 1995. *Real Freedom for All*. Oxford, UK: Clarendon.
 28. Van Parijs, P., 2000. *A basic income for all*. [online] (Last update 16 April 2000) Available at: <http://bostonreview.net/archives/BR25.5/vanparijs.html> [Accessed 11 June 2022].
 29. Van Parijs, P., 1991. Why surfers should be fed: the liberal case for an unconditional basic income. *Philosophy and Public Affairs*, 20(2), p. 101-131.
 30. Van Parijs, P., Vanderborght, Y. 2017. *Basic Income: A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
 31. Walker, M. 2016. *Free Money for All. A Basic Income Guarantee Solution for the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan.
 32. Wenger, A. 2016. *World After Capital*.
 33. Werner, G.W., 2006. *Finanzierung eines bedingungslosen Grundeinkommens in Deutschland*. [online] Available at: <https://www.bundestag.de/resource/blob/417862/3e097f1996bc9ec497f77918059c3994/wd-5-201-06-pdf-data.pdf> [Accessed 11 June 2022].
 34. Williams, A., 2020. *World without Work: Coronavirus + Post-capitalism*. [online] Available at: https://www.youtube.com/watch?v=uw0jYF_VFzg [Accessed 11 June 2022].
 35. World Economic Forum, 2022. *The Global Risks Report. 2022. 17th Edition - Insight Report*. [online] Available at: <https://reliefweb.int/report/world/global-risks-report-2022-17th-edition-insight-report?gclid=CjwKCAjwivemBhBhEiwAJxNWN-z4X1QN7n0WEp8MHEFT29uUb8e7Ya>
- Available at: <https://www.vox.com/future-perfect/2020/2/19/21112570/universal-basic-income-ubi-map> [Accessed 11 June 2022].
25. Stiglitz, J. E. 2002. *Globalization and Its Discontents*. Published by W. W. Norton & Company, New York.
 26. Van Parijs, P. 1992. *Competing justifications of basic income*. In *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a Radical Reform*. London, New York: Verso.
 27. Van Parijs, P. 1995. *Real Freedom for All*. Oxford, UK: Clarendon.
 28. Van Parijs, P., 2000. *A basic income for all*. [online] (Last update 16 April 2000) Available at: <http://bostonreview.net/archives/BR25.5/vanparijs.html> [Accessed 11 June 2022].
 29. Van Parijs, P., 1991. Why surfers should be fed: the liberal case for an unconditional basic income. *Philosophy and Public Affairs*, 20(2), p. 101-131.
 30. Van Parijs, P., Vanderborght, Y. 2017. *Basic Income: A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
 31. Walker, M. 2016. *Free Money for All. A Basic Income Guarantee Solution for the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan.
 32. Wenger, A. 2016. *World After Capital*.
 33. Werner, G.W., 2006. *Finanzierung eines bedingungslosen Grundeinkommens in Deutschland*. [online] Available at: <https://www.bundestag.de/resource/blob/417862/3e097f1996bc9ec497f77918059c3994/wd-5-201-06-pdf-data.pdf> [Accessed 11 June 2022].
 34. Williams, A., 2020. *World without Work: Coronavirus + Post-capitalism*. [online] Available at: https://www.youtube.com/watch?v=uw0jYF_VFzg [Accessed 11 June 2022].
 35. World Economic Forum, 2022. *The Global Risks Report. 2022. 17th Edition - Insight Report*. [online] Available at: <https://reliefweb.int/report/world/global-risks-report-2022-17th-edition-insight-report?gclid=CjwKCAjwivemBhBhEiwAJxNWN-z4X1QN7n0WEp8MHEFT29uUb8e7Ya>

- qhD_6d9qAvTWNGE-yNgbRPKRoCJ70QAvD_BwE [Accessed 11 June 2022].
36. World Inequality Report, 2022. *Wealth inequality in the world*. [online] Available at: <https://wir2022.wid.world/> [Accessed 11 June 2022].
 37. World-poverty.org, 2022. *World Poverty, a look at causes and solutions*. [online] Available at: <https://world-poverty.org/default.htm> [Accessed 11 June 2022].
 - report?gclid=CjwKCAjwivemBhBhEiwAJxNWN-z4X1QN7n0WEp8MHEFT29uUb8e7YaqhD_6d9qAvTWNGE-yNgbRPKRoCJ70QAvD_BwE [Accessed 11 June 2022].
 36. World Inequality Report, 2022. *Wealth inequality in the world*. [online] Available at: <https://wir2022.wid.world/> [Accessed 11 June 2022].
 37. World-poverty.org, 2022. *World Poverty, a look at causes and solutions*. [online] Available at: <https://world-poverty.org/default.htm> [Accessed 11 June 2022].

Інформація про автора

Калюжна Юлія Іванівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: kaliuzhna.yulia@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7344-410X>.

Стаття надійшла до редакції: 03.07.2022 р.

Прийнята до друку: 26.07.2022 р.